

Többnevűség a folyóvíznevek körében^{*}

GYÓRFFY Erzsébet

Debreceni Egyetem
gyorffy.erzsebet@arts.unideb.hu

1. Sokan úgy vélik, hogy mivel a tulajdonnév elsődleges funkciója az egyedítés, a kizárólagos azonosítás – s ez egyetlen név egyetlen objektumra történő használatával érhető el eredményesen – ezért a helyneveknek nincsenek szinonimáik. Károly Sándor némileg megengedőbben úgy fogalmaz, hogy a tulajdonneveknek csak ritkán van szinonimájuk (1970: 113). Inczeffi Géza pedig határnevekről szólva a következőképpen érvel: „Az »igazi« nevek kétségtelenül a névközületek, amelyekre az jellemző, hogy egyalakúak, az egész nyelvközösség azonos alakban használja őket. Határneveink állománya alaki tekintetben még nem jutott el arra a fejlődési fokra, amelyen településneveink vannak, hanem számos név régebbi állapot emlékét őrzi. [...] a történeti nevek között nagy számban találhatók névpárok, laza szerkezetűek, névváltozatok, de ezek száma mindinkább fogy az alaki egységesülés folyamatában” (1970: 57). Az ő felfogásában tehát a „valódi” tulajdonnévvé válás során lehetséges, hogy ugyanannak a helynévnek több neve is legyen, ez azonban szükségszerűen meg kell, hogy szűnjön. Benkő Loránd is – mint a névtan általános tanulságára – utal arra a tételre, hogy egy folyónak egy nyelvrendszeren belül nemigen lehetett két neve (1984: 400), hiszen ezt általában sem a kommunikációs információcsere, sem politikai–ideológiai–lélektani okok nem indokolták.

Még ha az elmélet szintjén elfogadhatónak is találjuk ezt a felvetést, az empirikus kutatások rendre rácsúfolnak erre. Több vizsgálat is magas szinonimitási arányról (amin a helynevek és a megnevezett helyek hányadosát értjük) számol be egy-egy régió vagy egy-egy település helynévanyagát vizsgálva: például a Tapolcai járásban 1,5 (Varga 1981: 159), a baranyai név-

^{*} A tanulmány a Magyar Tudományos Akadémia által támogatott Magyar Nemzeti Helynévtár Program keretében készült.

anyagban 1,44 (Pesti 1985: 86), Tapolcafőn pedig 1,56 névvel számolhatunk (Hoffmann 1980: 18). Legutóbb Hankusz Éva végzett ilyen jellegű kutatást: az általa vizsgált Csengeri járásban egy objektumra átlagosan 1,51 név jut (2017: 28). Maguk a különböző hivatalos szervek fel is hívják a figyelmet erre, a számukra nem éppen kívánatos körülményre: „Az azonosítás alapelve, hogy egy név csak egy tárgynak feleljen meg, sajnos nem mindig valósul meg a gyakorlatban. Ugyanazon tárgyat különféle névvel illethetnek kisebb-nagyobb közösségek, illetve egy-egy név több tárgyra is vonatkozhat. Az egyértelmű azonosítás érdekében már régi törekvés a földrajzi nevek egyértelműsítése és névtárba foglalása a későbbi, egyértelmű használat érdekében” (MoFnT. 3).

Ha ilyen ellentmondás feszül a teória és az empirikus kutatások tapasztalatai között, nyilvánvalóan érdemes megvizsgálnunk tüzetesebben és célirányosan napjaink élőnyelvi helynévhasználatát annak érdekében, hogy tisztábban láthassunk e kérdést illetően. Arról, hogy a többnevűség jellemző a víznevekre is, az ezekkel foglalkozó szakembereknek vannak ugyan ismereteik, ennek mértékéről, természetéről azonban keveset tudunk. Célszerű ezért a névpárok, névcsoportok szerkezeti sajátosságaira is nagyobb figyelmet fordítani, valamint a többnevűség mögötti kognitív és szocioonomasztikai tényezőket is feltárni.

2. Vizsgálatomhoz a Magyar Nemzeti Helynévtár sorozat első, nyomtatásban is megjelent, *A Hajdúnánási járás helynevei* című kötetét használtam fel, mely hat település, Folyás, Görbeháza, Hajdúnánás, Polgár, Tiszagyulaháza és Újtikos névanyagát adja közre (MNH. 1.). Mivel a névtár az élőnyelvben használatos formák mellett egy-egy vízfolyás történeti névadatait is közli, érdemesnek tartom a többnevűség kérdését történeti szempontból – ha csak érintőlegesen is – megvizsgálni. Egyrészt azért, mert egy-egy ma használatos névforma gyökerei a régiségre nyúlnak vissza, így nyelvészeti elemzésükhöz mindenképpen hozzátartoznak a történeti forrásokban előforduló nevek is. Másrészt pedig amiatt, mert fontosnak tartom újra felhívni a figyelmet e nevek eltérő megítélésére a szinonimitás kérdése kapcsán.

A vizsgálati korpusz, amely így a hat település minden történeti és élőnyelvi folyóvíznévi névvariánsát tartalmazza, 130 denotátum 306 névváltozatából áll. A szinonimitási arány tehát 2,35, ami a korábban idézett számokhoz képest igen magasnak tűnik.

Az egy-egy denotátumhoz tartozó névvariánsok számát áttekintve azt tapasztaljuk, hogy a vízfolyások felének csupán egyetlen neve van (lásd az 1. táblázatot). Az elnevezések egyötöde két névváltozattal rendelkezik, míg ti-

zedüknek három variánsa van. A korpusz 6%-át hét különböző néven említették, míg 5%-a négy, 3%-uk pedig öt névvel rendelkezik. Egy-két víz hat, nyolc, tíz, sőt tizennégy különböző nevet is kapott.

1 név	50%
2 név	21%
3 név	11%
4 név	5%
5 név	3%
7 név	6%
vegyes: 6, 8, 10, 14 név	4%
	100%

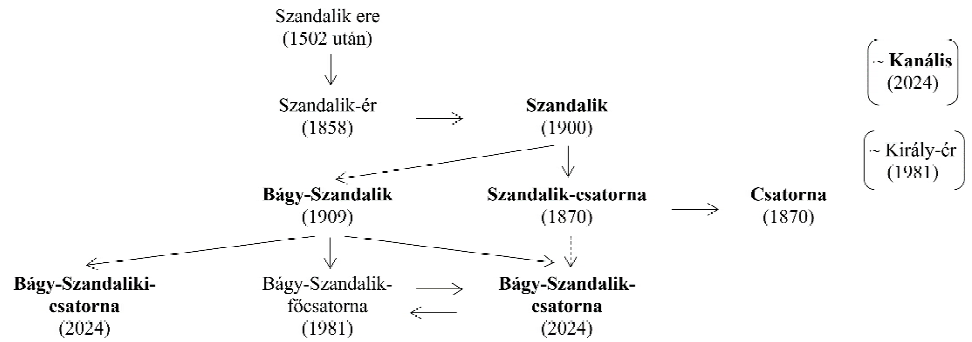
1. táblázat

A névvariánsok száma a teljes korpuszban

E helyen eltekintek az összes névcsoport részletes bemutatásától, s csupán a *Szandalik* nevű vízfolyás tizennégy névvariánst tartalmazó összefüggérendszerét és ennek történetét mutatom be röviden annak érdekében, hogy a történeti és az élőnyelvi névformák szoros összefonódását érzékeltessem. Az alább ismertetett névalakulási folyamat nem fed le ugyanakkor minden lehetőséget, csupán a névrendszertani szempontból a legfontosabbakat érintem. Emellett szem előtt kell tartanunk azt is, hogy több névváltozat alakulhatott egymással párhuzamosan, s jöhetett létre akár csupán alkalmilag.

A *Szandalik* nevű víz Folyáson a Selypesből ágazik ki, s a Hortobágy folyóba torkollik (MNH. 1: 32–33). Legelső előfordulásakor a 16. században a településnévi előtagból és birtokos személyjeles földrajzi köznévi utótagból álló *Szandalik ere*-ként említik, majd három évszázaddal később a vízrajzi lexéma már birtokos személyjel nélküli formában szerepel a név részeként: *Szandalik-ér* (lásd a 2. ábrát). Ebből alakulhatott ki ellipszis útján a *Szandalik* változat, amely előtaggal kiegészülve a *Bágy-Szandalik*, földrajzi köznévi utótaggal ellátva pedig a *Szandalik-csatorna* elnevezéseként jelenik meg. Ez utóbbi névformából az előtag elhagyásával, pusztán a hely fajtáját megnevezve keletkezethetett a *Csatorna* név. Esetlegesen a *Szandalik-csatorna* is szolgálhatott a *Bágy-Szandalik-csatorna* forma alapjául is, amelyben a névhez a víz másik ágára utaló víznévi előtag járult. De elképzelhető az is, hogy ez a variáns, valamint a *Bágy-Szandalik-főcsatorna* és a *Bágy-Szandaliki-csatorna* nevek is a *Bágy-Szandalik* formából születtek vízrajzi köznévi utó-

taggal való kiegészülés útján. Az első két változat esetében az egymásból való keletkezés lehetősége is fennáll. Fontos megjegyezni azt is, hogy a *Bágy-Szandalik*-nevek a Bágy-ér és a Szandalik összefoglaló nevei. A helybeliek ugyanis nem különböztetik meg manapság a vízfolyás két ágát. Az említett nevek mellett a 2024-es élőnyelvi gyűjtés szerint *Kanális*-nak is hívják a vizet. (Az ebből a gyűjtésből származó, ma használatos elnevezéseket félkövérrel szedtem az ábrán.) S egyes térképeken tévesen a *Király-ér* névvel jelölik a vízfolyást.



1. ábra

A Szandalik víznév változatai

A tizennégy névvariáns együtt szemlélése jól megvilágítja, hogy a többnevűség nem feltétlenül jelent tényleges szinonimitást, hiszen a tizennégy variánsból csupán hét használatos ma. J. Soltész Katalin nyomán – a köznévi szinonímiához hasonlóan – azokat a neveket tartjuk szinonimáknak, melyek „azonos denotátumra vonatkoznak, a szövegen belül az értelem lényeges megváltozása nélkül felcserélhetők” (1979: 39). Hoffmann István felhívja ugyanakkor a figyelmet arra, hogy a szinonímia szinkrón jelenség, de „a többnevűség leggyakrabban a történeti egymásutániség egy időmetszetben vizsgált megnyilvánulása” (1980: 17). A pusztán az időben egymást követő nevek azonban nem cserélhetők fel, így nem is tekinthetők szinonim neveknek. Hoffmann óvatosságra int még az olyan történeti névpárok esetében is, amelyek *alio nomine* ’más néven’ vagy *vel* ’vagy’ formulákkal vannak összekapcsolva, ugyanis ezek esetenként a hivatalos szervek „névalkotó tevékenysége” révén, alkalmilag jöttek létre az egyértelmű, pontos lokalizálás érdekében (uo.).

3. Ezt is szem előtt tartva célszerű a korpuszt leszűkíteni – a vizsgálat célkitűzésének megfelelően – csupán az élőnyelvi gyűjtésből származó adatokra, azok közül is a Magyar Nemzeti Helynévtár Program keretében gyűjtöttekre, mert e gyűjtések azonos szemlélettel készültek, azaz a gyűjtők az élőnyelvben használatos összes forma lejegyzésére törekedtek. Ebben a szűkebb korpuszban 57 vízfolyás 104 elnevezése szerepel. A szinonimitási arány ilyen szűkítéssel tehát 1,8.

Az élőnyelvi névanyagot megvizsgálva hasonló tendenciákról számolhatunk be, mint a teljes adatállomány elemzésekor (lásd a 3. ábrát). A vízfolyások kicsivel több mint felét (53%) egyetlen névvel nevezik meg, majd harmaduk (30%) két nevet visel, tizedüket pedig három különböző néven is említik (11%). A névanyag fennmaradó 6%-ának (ez típusonként két-két esetet jelent) négy vagy hét neve van.

1 név	53%
2 név	30%
3 név	11%
vegyes: 4, 7 név	6%
	100%

2. táblázat

A névvariánsok száma az élőnyelvi korpuszban

4. A szinonim folyóvíznevek nyelvi felépítésének vizsgálata előtt érdemes még figyelmet fordítani egy elméleti kérdésre. Felvethető ugyanis, hogy az alakváltozatok nem tartoznak a szinonim nevek csoportjába, hanem önálló kategóriaként tarthatjuk számon őket. J. Soltész az alakváltozatok esetei között a névrövidítést és a (leginkább a szleng helynevek körében megjelenő) becézést említi (1979: 41–43). Tóth Valéria pedig a csupán grammatikai megformáltságukban eltérést mutató helyneveket sorolja ide (1999: 60). Történeti helynévanyagot tartalmazó korpuszában két típust különített el: 1. a képzővel ellátott és az anélkül előforduló változatok (*Horvát ~ Horváti*), valamint 2. a birtokviszony tekintetében jelölt és jelöletlen utótagú nevek (*Aba nagyút ~ Aba nagyuta*). A szerző kiemeli ugyanakkor, hogy „e névváltozatok funkcionális különbsége azonos a szinonim nevekével” (uo.).

Meg kell említenünk Kaszás József gondolatait is, aki a többszörös és a párhuzamos névadás mellett beszél ingadozó névadásról is, melyen azt a jelenséget érti, „amikor ugyanaz a névadó vonás az eltérő szemlélet követ-

keztében ugyanazon nyelven belül hoz létre különböző neveket. Mivel ezek összetartozása a névalkotó és névhasználó közösség számára nyilvánvaló, használatuk is jórészt fakultatív” (1979: 27). Az így létrejött neveket ingadozó névalakoknak nevezi.¹ Korábban Inczei is beszél ingadozó alakú nevekről, ő azonban a névközületté válás közbülső szakaszának tekinti e formákat (lásd 1970: 59).

Az alakváltozatoknak a külön altípusként kezelése tehát indokoltnak látszik, annak megítélésében azonban, hogy mit tekintünk ide tartozónak, célszerűbbnek látom a Tóth Valéria által felvázolt szigorúbb nyelvi megformáltság kritériumát érvényesíteni, tehát csupán a toldalékmorfémányi eltérést mutató neveket tekintem alakváltozatnak. Mivel ezek a szinonimitás feltételének maximálisan eleget tesznek, a szinonim nevek közé sorolom őket.

5.1. A szinonim elnevezések prototipikus esete az, amikor semmiféle nyelvi elem nem utal arra, hogy a nevek egymással szinonim kapcsolatban állnak. A korpusz szinonim névpárjai között találkozunk több olyan esettel, amelyben eltérő szemantikai motiváció szolgált a névadás alapjául. Görbeházán a *Kotró*-t nevezik *Görbeházi-csatorná*-nak is (MNH. 1: 62); a *Kis-Kotró*-nak pedig ismerik és használják is vízügyi nevét, a *K. III. csatorna* elnevezést (MNH. 1: 61). A Selypes vízfolyás két szakasznevet visel. Polgár fölött *Király-ér*-nek nevezik e vizet (lásd MNH. 1: 324, 349), Polgárt elhagyva pedig *Selypes* a neve (MNH. 1: 31–2). Polgáron mindkét szakasznevét feljegyezték ismertként, így itt mindkét névváltozat a közösség névkincséhez tartozik (MNH. 1: 304–5). (A szakasznevek kérdését jelen írásomban nem érintem, lásd ehhez Györffy 2024.) Hajdúnánáson felbukkan a *Hajdúnánási-tápcsatorna* ~ *Tizennégyes* névpár (MNH. 1: 138–9). A jelölt vízfolyásnak a 18. századtól adatolható az *Utas-ér* elnevezése, az említett vízügyi nevek csupán a 20. század utolsó harmadában tűnnek fel kiszorítva a köznapi nyelvhasználatból az eredeti nevet. Eltérő névadási motivációt tapasztalhatunk kétrészes névpárok esetében is, ahol az utótag azonban azonos: ilyen

¹ Az ingadozó névalakokat Kaszás 14 csoportba sorolja: 1. a birtokviszony jelöltségének eltérő megformálása, 2. jelölt és jelöletlen birtokviszony, 3. egyes és többes szám ingadozása, 4. névutó ingadozása, 5. ragos és ragtalan névformák ingadozása, 6. névutós és ragos formák ingadozása, 7. képzős és képző nélküli megkülönböztető elem ingadozása, 8. az alapnév és értelmezővel ellátott változata, 9. megkülönböztető elemmel való bővülés, 10. utótag ingadozása, 11. az előtagok egymás szinonimái, 12. az elő- és az utótagok is egymás szinonimái, 13. közbevetett differenciáló elem, valamint 14. alapnév és hátravetett helyzetviszonyító elem ingadozása (1979).

összetartozó elnevezések az újtikosi *Betáp-csatorna* ~ *Összekötő-csatorna* (MNH. 1: 358).

E nevektől eltérően azonos szemléleten alapuló névadás hozott létre szinonim neveket az egykor *Folyás-ér*-nek nevezett vízfolyás esetében. Ma a vizet *Kanális* vagy *Csatorna* néven ismerik a folyásiak (MNH. 1: 22), mindkét név metonimikusan keletkezett vízrajzi köznévből, azaz pusztán a denotátum fajtáját nevezik meg.

A következő csoportban olyan nevekkal találkozunk, melyeknek van egy azonos névrésze, mely az egyik esetben önállóan áll, tehát egyrészes névről van szó; a másik esetben pedig e névrész mellett szerepel egy vízrajzi köznévi utótag kétrészes nevet eredményezve. E névpárok keletkezéstörténeti szempontból létrejöhetnek kiegészüléssel és ellipszissel egyaránt. Előbbire szolgálhat példaként Újtikoson a *Kengyel* ~ *Kengyel-ér* (MNH. 1: 348), a hajdúnánási névanyagban a *Kadarcs* ~ *Kadarcs-csatorna* (MNH. 1: 151–2). A vízügyi nevek rövidebb formái vélhetően ellipszis útján keletkeztek: ilyen névpárt alkotnak Hajdúnánáson a K. III.-csatorna nevei: *Káhármas-csatorna* ~ *Káhármas* (MNH. 1: 173), illetve a *Keleti-főcsatorna* ~ *Keleti* (MNH. 1: 157–8), Polgáron pedig a *Nyugati-főcsatorna* ~ *Nyugati* (MNH. 1: 298) elnevezések.

Hasonló szerkezeti eltérést mutat a 20. végén keletkezett hajdúnánási *Fürj-éri-főcsatorna* vízügyi elnevezés. E névváltozat esetében az eredeti, ma is használatos *Fürj-ér* kétrészes helynév *-i* képzővel ellátva vált a variáns előtagjává, s ehhez járult a *főcsatorna* földrajzi köznév is (MNH. 1: 129).

Ugyanezt a formánst viseli az egyik névváltozat előtagja két újtikosi névpár esetében is, bennük azonban emellett utótagként különböző vízrajzi köznevek állnak: *Mályvási-árok* ~ *Mályvás-csatorna* (MNH. 1: 355), *Örötvényi-kanális* ~ *Örötvény-csatorna* (MNH. 1: 358). Ezekkel a névpárokkal mutatnak hasonlóságot Görbeházán adatolt *Lina néni csatornája* ~ *Lina néni kanálisa* nevek (MNH. 1: 63), annyi különbséggel, hogy alakilag egyező előtaghoz járult különböző vízrajzi köznévi utótag.

A *Káhárommínuszkettő* ~ *Mínuszkettő* névpár esetében (MNH. 1: 173) a hosszabb névformából az első névelem kiesésével jött létre új névváltozat. Sajátos módon, a [l] hang téves percepciójával alakulhatott a *Ludas-ér* név mellé a *Rudas-ér* változat Hajdúnánáson (MNH. 1: 177).

5.2. A három tagból álló szinonim névcsoportok hasonló módon írhatók le, mint a névpárok. Tiszagyulaházán a *Király-ér* nevű vizet azonos névadási szemlélet alapján egyszerűen a hely fajtájára utaló névrésszel *Kanális* és *Patak* néven is említik (MNH. 1: 324–5). A görbeházi *Kerecse-csatorna* névnek

van egyrészes, vízrajzi köznévi utótag nélküli *Kerecse*, valamint az előtag *-i* képzővel való bővülésével létrejött *Kerecsei-csatorna* változata is (MNH. 1: 58). Ugyanitt a kezdetektől fogva *Bogárzó*-nak nevezett vizet eltérő névadási motivációval *Bágyi-mellécsatorna* ~ *Bágy-melléki-csatorna* (MNH. 1: 45) formákban is említik. E két névben az *-i* képző más helyen áll, ez pedig két jelentősen eltérő névszerkezetet idézett elő. Az első esetben a képzős, egyelemű névrészhez összetett földrajzi köznév járult. A második struktúra ezzel szemben egy kételemű, képzős előtagból és egy egyszerű földrajzi köznévi utótagból áll. Görbeházán a *Hortobágy* folyót rövidítve *Horti*-nak is hívják, emellett arra utalva, hogy a hajdúböszörményi Rét felől érkezik, *Rétesi*-nek is mondják (MNH. 1: 56). A *Hollós* víznév kétrészes *Holló-csatorna* változatában előtagként az eredeti víznév redukált, azaz *-s* képző nélküli formában szerepel, s kiegészült vízrajzi köznévi utótaggal. A *Hollós-Dézsány-csatorna* elnevezés pedig a belvízelvezető csatorna egyik szakaszának nevét is tartalmazza, ugyanis korábban *Dézsány-csatorna* stb. néven nevezték azt a részét, mely a *Dézsány* nevű földterületen halad keresztül (MNH. 1: 54).

5.3. A négyelemű szinonim névcsoportban említhetjük a *Hortobágy* folyónévnek a Hajdúnánáson használt vízrajzi köznévi utótaggal kiegészült *Hortobágy-csatorna* elnevezését, valamint *Hortobágyi-csatorna* és *Hortobágyi-főgyűjtőcsatorna* neveket, ahol az eredeti egyrészes víznév *-i* képzős származékához járult két különböző vízrajzi köznév (MNH. 1: 144–5). Az újtikosi archaikus *Lánc-fok* névnek kialakult a 20. század utolsó harmadában egy újabb vízrajzi köznévvvel kiegészült alakja is: *Lánc-fok-csatorna*. Mivel a Körös-laposról vezeti el a vizet, az előző névvel megegyező vízrajzi köznévi utótaggal, de eltérő névadási szemléletet tükröző előtaggal *Körös-laposi-csatorna* néven is említik. Emellett pusztán a hely fajtájára utaló *Kanális*-nak is hívják (MNH. 1: 354).

5.4. A korpuszban két olyan vízfolyást találunk, amelynek hét élőnyelvi változata van. Ezek közül az egyik a Szandalik, melynek variánsairól a 2. pont alatt már esett szó. A másik víz a Szandalikból ágazik ki és Görbeháza felé folyik (MNH. 1: 12–13). Porció Veronika a gyűjtés során azt tapasztalta, hogy a helybeliek egy része nem különbözteti meg ezt a vizet a tőle délebbre folyó Szandaliktól, így tulajdonképpen annak az elnevezéseit használják e vízfolyás megnevezésére is: az élőnyelvi gyűjtés szerint *Szandalik*, *Szandalik-csatorna*, *Bágy-Szandalik*, *Bágy-Szandalik-csatorna*, *Bágy-Szandaliki-csatorna* néven nevezik meg a vizet (a névváltozatok leírásához lásd a 2. pontot). Említik még *Kotró*-ként is: ezt az elnevezést használják a szom-

szédos Görbeházán is e vízfolyás megnevezésére. Ez a név vízrajzi köznévi utótaggal is él a nyelvhasználatban: *Kotró-kanális* formában.

6. A bemutatott elemzés megerősíti azt a feltevésünket, hogy a többnevűség az élőnyelvi víznévhasználat inherens tulajdonsága, s minden bizonnyal ugyanez mondható el a régiség kapcsán is. Fontos kiemelnünk azonban azt, hogy egy-egy vízfolyás esetében a szinonim nevek vélhetően nem minden névhasználó mentális lexikonában vannak jelen egyöntetűen. Aki ismer és használ több névváltozatot is, annál – bizonyos esetekben – vélhetően különböző beszédtartományokhoz, szituációkhoz kötött szinonimákról beszélhetünk. Ugyanakkor mivel potenciálisan bárki elsajátíthatja őket, így – Hoffmann terminusával élve (1980: 17) – virtuális szinonimának tekinthetjük a rendszer szintjén is.

Ezzel összefüggésben úgy vélem, hogy a névformák két szinten mutathatnak ingadozást. Egyrészt az egyén szintjén, aki hol az egyik, hol a másik változatot használja olykor akár reflektálatlanul. Másrészt a névközösség tagjai között is lehet többé-kevésbé következetes megoszlás abban a tekintetben, hogy ki melyik variánst preferálja.

Az egyén szintjén megmutatkozó ingadozással kapcsolatban kognitív és szocioonomasztikai szempontból is fontos megállapításokat tett Szilágyi-Varga Zsuzsa (2024: 35). A helynévismereti felmérések alkalmával az adatközlői olyan neveket keverték össze egymással, mint például a *Bakvirág ~ Bakvirágos*, *Hegy út ~ Hegyi út*, *Csikós ~ Csikós-tanya*; *Régi-tanya ~ Ócska-tanya*, *Hernyós ~ Kis-Hernyós* elnevezések. Ezeket asszociációs alapon működő, a nevek szerkezeti és szemantikai felépítésével összefüggő tévedéseként magyarázza. A Kisbábonyban végzett névismereti felmérés során a következőket tapasztalta: „A *Gosztát ~ Gosztáté ~ Gosztát földje ~ Halmi-mező* adatok esetében például a bábonyiak többsége a *Gosztát*, *Gosztáté*, *Gosztát földje* kifejezéseket nem fogta fel külön helyneveknek. [...] Meglátásom szerint nem tudják objektíven megítélni, hogy a hallott névváltozatok közül melyek képezik a szókincsük részét, s melyek nem. Nem számít, hogy az adott névváltozatok között csupán egy névelemnyi (legyen az jel, képző vagy rag) vagy egy egész névrésznyi különbség van-e” (2024: 35). Jómagam ugyancsak hasonlókat tapasztaltam az élőnyelvi helynévgyűjtés során: az adatközlők egyes neveket hol ilyen, hol olyan formában említettek, s amikor rákérdeztem a helynév pontos alakjára, értetlenül álltak a kérdés előtt, mivel úgy vélték, ők már korábban választ adtak a kérdésemre. Úgy tűnik tehát, hogy a névhasználók mentális lexikonában nem válnak el élesen egymástól egyes

funkcionális-szemantikai és/vagy lexikális-morfológiai eltérést mutató név- és főként alakváltozatok.

Sajnálatos módon a névváltozatok élőnyelvi használati szabályairól szintén keveset tudunk. Sok rövidített névváltozat vélhetően azért jöhet létre, s lehet használatban, mert az adott szituációban a rövidebb név is képes betölteni funkcióját, azaz utalni a valóság egy darabjára. Más esetekben (például hivatalos szituációkban) azonban a kommunikációs hatékonyság úgy érhető el, ha például nem a településen belül általánosan használt névvariánssal, hanem a vízügyi szakmai névvel nevezik meg a vízfolyást. Amennyiben a névváltozatok megléte nem okoz kommunikációs zavart, a nyelvhasználóknak semmi okuk arra, hogy törekedjenek a többnevűség felszámolására.

A gyakran sajátos szerkezetű vízügyi nevek kapcsán meg kell említenünk azt is, hogy többen azt feltételezik, az ilyen típusú a nevek a mindennapi névhasználat szintjére nem szivárognak le, azonban egyes példáink ezt megcáfolják. Van olyan eset, ahol a természetes névadás útján keletkezett nevet például kiszorította a vízügyi hivatalos név. E változást a hivatalos név magasabb presztízsbeli értéke indukálhatta. Figyelmet érdemelne tehát a vízügyi (és általában a hivatalos nevek) használati értékének feltárása is.

A többnevűség kapcsán – amint a fentiekből is kitűnik – számtalan megválaszolatlan kérdés van még előttünk, ezért az élőnyelvi gyűjtések fellendülésével ezt a jelenséget a szocioonomasztikai kutatások középpontjába is kell állítanunk, hogy minél sokrétűbb ismereteket szerezhessünk a névváltozatok használatáról.

Irodalom

- BENKŐ LORÁND 1984: A magyarság honfoglalás előtti történetéhez Lëved és Etëlköz kapcsán. *Magyar Nyelv* 80: 389–419.
- FNESz. = KISS LAJOS: Földrajzi nevek etimológiai szótára I–II. Negyedik, bővített és javított kiadás. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1988.
- Gy. = GYÖRFFY GYÖRGY: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza I–IV. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1966–1998.
- GYÖRFFY ERZSÉBET 2024: Folyószakasznevek régen és ma. *Magyar Nyelvjárások* 62: 43–55.
- HANKUSZ ÉVA 2017: Névsűrűségi vizsgálatok a Csengeri járásban. *Magyar Nyelvjárások* 55: 111–120.
- HOFFMANN ISTVÁN 1980: A helynevek jelentéstani vizsgálatához. *Magyar Nyelvjárások* 23: 11–21.

- HOFFMANN ISTVÁN – RÁCZ ANITA – TÓTH VALÉRIA 2018: Régi magyar helynévadás. A korai ómagyar kor helynevei mint a magyar nyelvtörténet forrásai. Gondolat Kiadó, Budapest.
- INCZEFI GÉZA 1970: A névközületté válás folyamata határrészneveinkben. Nyelvtudományi Értekezések 70: 56–60.
- KÁROLY SÁNDOR 1970: Általános és magyar jelentéstan. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- KASZÁS JÓZSEF 1979: A földrajzi nevek ingadozása. Névtani Értesítő 1: 27–32.
- MNH. 1. = HOFFMANN ISTVÁN – E. NAGY KATALIN (szerk.) 2024: Magyar Nemzeti Helynévtár 1. A Hajdúnánási járás helynevei. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen.
- MoFnT. = FÖLDI ERVIN (szerk.): Magyarország fontosabb domborzati, táj- és víznevei. Földrajzinév-tár. 1. Kartográfiai Kiadó, Budapest, 1984.
- PESTI JÁNOS 1985: A közzététel és szerkesztés tapasztalatai a BMFN. (Baranya megye földrajzi nevei) I. és II. kötete alapján. In: Békési Imre (szerk.), Az Inczeffi Géza halálának 10. évfordulóján rendezett emlékülés előadásai. Magyar Nyelvtudományi Társaság, Szeged. 83–91.
- J. SOLTÉSZ KATALIN 1979: A tulajdonnév funkciója és jelentése. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- SZILÁGYI-VARGA ZSUZSA 2024: Helynév-szociológiai vizsgálatok a Partiumban. A Magyar Névtudományi Kiadványai 59. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen.
- TÓTH VALÉRIA 1999: A helynevek jelentéstanai vizsgálatához. Névtani Értesítő 21: 55–61.
- VARGA MÁRIA 1981: A Veszprém megyei tapolcai járás földrajzinév gyűjtésének és közzétételének tapasztalatai. In: Hajdú Mihály – Rácz Endre (szerk.), A III. Magyar Névtudományi Konferencia előadásai. Budapest. 159–162.

*

Polyonymy in river names

Some scholars argue that place names have no synonyms; however, studies of colloquial language have demonstrated the opposite in several instances. In this context, my aim is to examine the phenomenon of polyonymy in river names, drawing on data from living language usage. More specifically, I will explore the extent to which polyonymy characterizes river names.

The basis of my research is the volume *Magyar Nemzeti Helynévtár helynevei 1. A Hajdúnánási járás*. This corpus, which includes all name variants from five settlements, comprises 306 entries representing 130 distinct denotations. An analysis of the complete data set, encompassing both historical and contemporary names, reveals that half of the watercourses have only one name. One-fifth of the names have two variants, and one-tenth have three.

Notably, 6% of the corpus features watercourses are referred to by seven different names, 5% by four, and 3% by five names. A small number of rivers are known by six, eight, ten, or even fourteen different names.

Focusing solely on names currently used in the vernacular, the corpus includes 104 names corresponding to 57 watercourses. A similar trend emerges in this dataset: more than half of the watercourses (52.5%) are referred to by a single name, followed by nearly a third (30%) with two names, and about one-tenth (10.5%) with three names. The remaining 7% of the nomenclature consists of watercourses with four or seven names.

Keywords: *polyonymy, synonymy, name variants, Hungarian river names, vernacular naming practices*

ERZSÉBET GYÖRFFY